

O ZAJÍMAVÉ SOUČÁSTI HISTORICKÉHO STAVEBNÍHO FONDU

Alfréd Schubert

Vstupní objekty zemních vodojemů, čerpací stanice a podobně

Príspevek upozorňuje na méně známou, zákonem nechráněnou součást naší kulturní krajiny. Mnohé z drobných starších vodárenských objektů, ať už jsou doposud funkční, nebo již neužívané, patří mezi hodnotné technické památky. Jejich údržba není příliš náročná. Některé ze staveb byly nedávno opraveny, což je jistě záslužné. Samozřejmě by mělo být nejen zachování celkového původního vzhledu, ale také obnovení původní povrchové úpravy doložené průzkumem nebo staršími fotografiemi.

Klíčová slova: technická památka – vstup – vodárny – vodojemy – vodní čerpací stanice – Josip Plečnik

An Interesting Component of the Historical Architectural Collection Entrance Structures of Ground Water Tanks, Pumping Stations, etc.

The article draws attention to a less familiar part of our cultural landscape which is not protected by law. Many of the small water structures from the past, either functional or no longer in use, rank among valuable technical monuments. Their maintenance is not very difficult. Recently, some of them have been renovated which is praiseworthy. Preservation of the original appearance should be a natural thing as well as the restoration of the original surface look according to a survey or historical photographs.

Keywords: technical monument – entrance – waterworks – water tanks – water pumping stations – Josip Plečnik

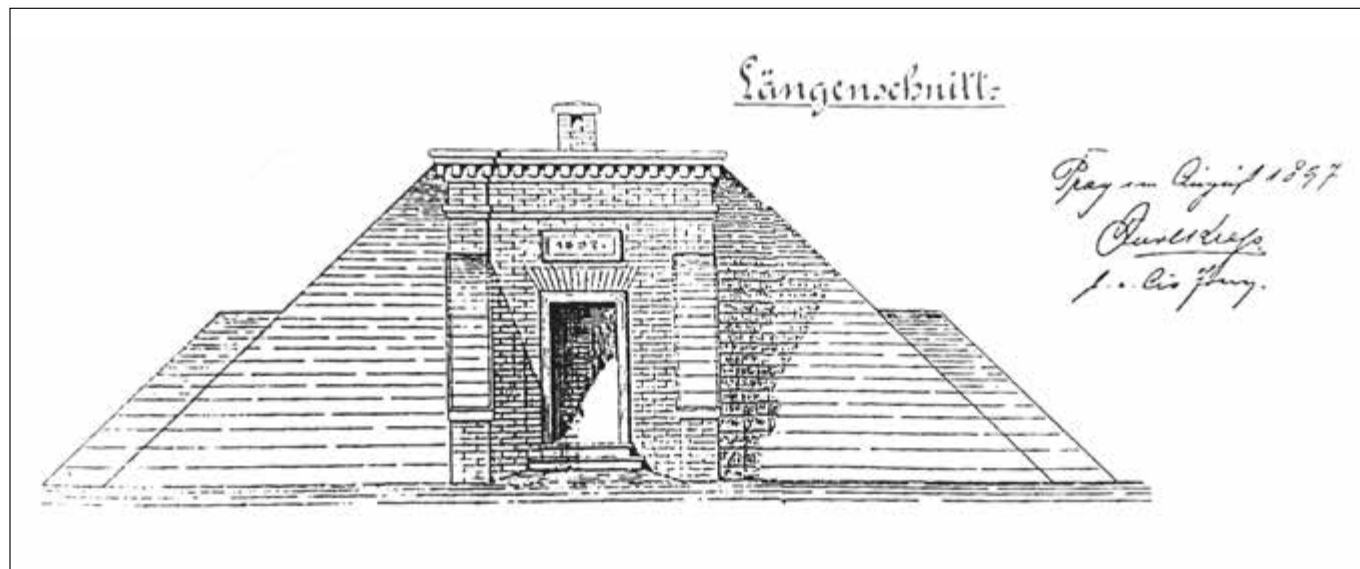
Jedním z příspěvků uveřejněných v předchozím čísle Památek středních Čech je recenze tří nedávno vydaných publikací věnovaných stále ještě nedoceneným technickým památkám.¹⁾ Ve dvou z nich se autoři kromě jiného zabývají i často již nefunkčními věžovými vodojemy. O památkové hodnotě těchto staveb, které se výrazně pohledově uplatňují nejenom ve větších, ale i v menších městech, dnes snad už nikdo nepo-

chybuje. V časopisu Památky středních Čech na ně již v roce 2003 ve svém příspěvku upozornila Šárka Jiroušková.²⁾ K technickým památkám patří však i mnohá další, méně nápadná vodárenská zařízení: zemní vodojemy, čerpací stanice apod.

Přístup k zemním vodojemům obvykle umožňují malé zděné stavby z větší části překryté navršenou zeminou. V dalším textu budou pro zjednodušení označovány termínem vstupní objekt.

Obr. 1: Štířín (okres Praha-východ), Ringhofferův vodojem v lese Pod stodůlkou (foto M. Karellová, 2015).

Obr. 2: Lány (okres Kladno), přední stěna Fürstenberského vododjemu u hřbitova, projekt z roku 1897 (Státní okresní archiv Kladno).

Obr. 3: Jesenice (okres Rakovník), spodní vodojem na zalesněném svahu východně od města (foto M. Karellová, 2015).

Obr. 4: Jesenice (okres Rakovník), vrchní vodojem na zalesněném svahu východně od města (foto M. Karellová, 2015).

Mnohé z nich jsou zajímavým krajinným prvkem a zároveň doposud málo prezentovanou součástí historického stavebního fondu. Lze říci, že i když jde nevelké, v podstatě ryze účelové stavby, byla v minulosti věnována značná pozornost architektonickému řešení jejich čelních stěn, často datovaných letopočtem. Zkusme se alespoň zběžně seznámit s některými z těchto zajímavých technických památek dochovaných na území Středočeského kraje. Předem je třeba říci, že předmětem příspěvku budou pouze stavební nadzemní části vodojemů, případně čerpacích stanic. Nikoliv tedy další, byť z hlediska provozu bezpochyby zcela zásadní součásti daných vodárenských zařízení, tzn. vodní nádrže, vodovodní potrubí, strojní vybavení apod.

V lese Pod stodůlkou, vzdáleném cca 0,5 km severovýchodně od zámku **Štířín** v okrese Praha-východ, je několik zdrojů pitné vody. Jde převážně o studánky nebo starší studny. Z vodojemu vybudovaného v roce 1887, a nesprávně dnes nazývaného Ringhofferova studna, byl dříve zásobován zámek i zámecký park.³⁾ Přední stěna vstupního objektu je ve snaze o vyvolání dojmu starobylosti zdobena náznakem cimbuří, dveřní otvor je zvýrazněn nahoře rozšířenou šambránou. Franz Ringhoffer, zdatný průmyslový podnikatel, vlastnil štířínský zámek od roku 1870.

K zásobování zámku a dvora v obci **Lány** v kladenském okrese sloužil od konce 19. století fürstenberský vodovod

s vodojemem u místního hřbitova.⁴⁾ V okresním archivu zůstal zachován jeho projekt z roku 1897. Vcelku střídme řešení odpovídá tehdy stále ještě přetrvávající tendenci vracet se při navrhování a realizaci nových staveb k architektuře ze starších historických období. Na počátku dvacátých let byl vybudován nový vodovod, starý fürstenberský vodojem ale ještě dlouho sloužil jako záložní zdroj pitné vody. Neužívaná stavba byla zbořena na konci 20. století. Do Láan se v tomto příspěvku ještě vrátíme.

V roce 1906 byly v zalesněných svazích jižně od rybníka Horní Fikač vybudovány doposud funkční a nedávno opravené vodojemy sloužící pro zásobování města **Jesenice** v okrese Rakovník.⁵⁾ Větší vodojem s konkávně prohnutou čelní stěnou se nachází ve výšce cca 480 m n. m, podstatně menší horní vodojem ve výšce cca 505 m n. m. Výrazné architektonické řešení vstupních budov má charakter strohé secese využívající geometricky ztvárněné historické stavební prvky. U vrchní stavby se pohledově uplatňují především masivní nárožní pilíře. V literatuře je publikován snímek horního vodojemu z roku 1906 a také starší snímek spodního vodojemu.⁶⁾

V okolí Dubě zůstalo zachováno několik zajímavých vodárenských zařízení. Bylo by škoda neupozornit na objekty, které jsou součástí vodovodu, zřízeného v roce 1907 pro obec Dražejov.⁷⁾ Čerpací stanice v Pramenném dole je malou stav-

bou v zásadě kruhového, vpředu však polygonálního půdorysu. Stojí ve vzdálenosti asi 150 m jižně od domu čp. 3 téměř již zaniklé obce **Rozprechtice** v okrese Česká Lípa, méně než 1,5 km od hranice Středočeského kraje. Vstupní otvor s nadsvětlíkem je rámován segmentově zaklenutým portálem. Do jednoho ze dvou zamřížovaných okenních otvorů byla později po zřízení přípojky elektrického proudu vložena rozvodná skříň. Výzdoba dřívku pilastrů již velmi poškozeného průčelí je secesní. Zbývající plocha je členěna náznakem pásové bosáže. Objekt je vyobrazen na pohlednici odeslané v roce 1910.⁸⁾ Pod segmentovou římsou portálu lze na fotografii z pohlednice přečíst nápis WASSERWERK DRASCHEN a níže v úrovni hlavní římsy rovněž do segmentu stočený nápis MASCHINENHAUS. Ani jeden z nápisů nezůstal zachován. V současné době není již vodárna připojena k vodovodní síti a dosti rychle chátrá. Vyžaduje alespoň nejnútnejší opravu ploché střechy, jinak může dojít k zániku zajímavé stavby s fasádou zdobenou v duchu historizující secese.

Ve vzdálenosti cca 50 m jižně od čerpací stanice je do svahu nad cestou zapuštěný rovněž poškozený malý objekt vodního uzávěru, tzv. vodního zámku. Jeho nadzemní vstupní část je vskutku drobnou stavbou. I přesto bylo považováno za nutné, aby její čelní stěna o rozměru pouze cca 2 × 3 m byla architektonicky řešena. Vstupní otvor doposud lemují pilastry zdobené kanelurami.

Součástí uvedeného staršího vodovodu byl také doposud funkční, dnes již odjinud napájený vrchní vodojem. Je umístěn cca 0,5 km jižně od obce **Dražejov** v okrese Česká Lípa, poblíž silnice na Nedvězí, pouze cca 0,3 km od hranice Středočeského kraje. Jeho vstupní objekt je na rozdíl od staveb v Pramenném dole v dobrém stavu. Při pohledu na průčelí se výrazně uplatňují velké přepásané koule, kterými jsou završeny nárožní pilíře opatřené iluzivním kvádrováním. Nad vchodem bylo ještě v roce 2012 možné rozluštit zabílený nápis: HOCHBEHÄLTER. I tato stavba je vyobrazena na výše zmíněné pohlednici z roku 1910, bohužel však nepříliš zřetelně.⁹⁾

Chceme-li při prezentaci příkladů vstupních objektů vodojemů zachovat časovou posloupnost, musíme se nyní přesunout do města **Brandýs nad Labem** v okrese Praha-východ. Nyní již nefunkční zemní vodojem tam zůstal zachován při pražské silnici mezi ulicemi U vodojemu a U přelízky. Jeho vstupní objekt je v současné době využíván místními motorkáři. Je pravděpodobné, že autor návrhu fasády označené letopočtem 1910 již vycházel z architektury české moderny.

Na počátku dvacátých let se zámek v Lánech stal přechodným a letním sídlem prezidenta republiky. Stávající fürstenberský vodovod již nevyhovoval novým potřebám zámku a zámeckého parku; bylo rozhodnuto vybudovat nový vodovod, který bude zásobovat i obec Lány. Jako zdroj pitné vody byl po určitém zdráhání vybrán nedaleký uhelný důl Laura. Součástí tohoto vodovodu byly dva vodárenské objekty. Pro vybudování vodárny s úpravnou vody byla zvolena vyvýšenina vzdálená cca 200 m od jižního okraje obce **Rynholec** v okrese Rakovník. Vyrovnávací vodojem byl umístěn poblíž brány do obory, ve vzdálenosti cca 250 m od jižního okraje obce **Lány** v okrese Kladno. Jak vyplývá z dalšího textu, bude vhodné věnovat uvedeným stavbám větší pozornost.

Před téměř už dvaceti léty se novým lánským vodovodem ve svých dvou odborných publikacích uvedených v pozn. 4 zabýval archivář Jaroslav Jásek.¹⁰⁾ V jedné z nich upozornil na zajímavý dopis uložený v Archivu Pražského hradu.¹¹⁾ V tomto archivu je uschován také projekt vodovodu, který v roce 1922 dodalo Ministerstvo veřejných prací. Součástí projektu je i návrh fasád obou zmíněných staveb. Výraznou nadzemní částí vodárny je dvoupodlažní oxidační věž zastřešená netradičně tvarovanou mansardovou střechou. Fasády opatřené omítkou s hrubým povrchem měly být podle projektu lemovány a čle-

Obr. 5: Rozprechtice (okres Česká Lípa), čerpací stanice v Pramenném dole (foto A. Schubert, 2010).

Obr. 6: Rozprechtice (okres Česká Lípa), čerpací stanice v Pramenném dole, boční pohled zprava, výzdoba pilastru (foto M. Kolka, 2014).

Obr. 7: Dražejov (okres Česká Lípa), vodojem v lese jižně od obce (foto A. Schubert, 2018).

Obr. 8: Brandýs nad Labem (okres Praha-východ), vodojem při pražské silnici (foto J. Veselý, 2019).

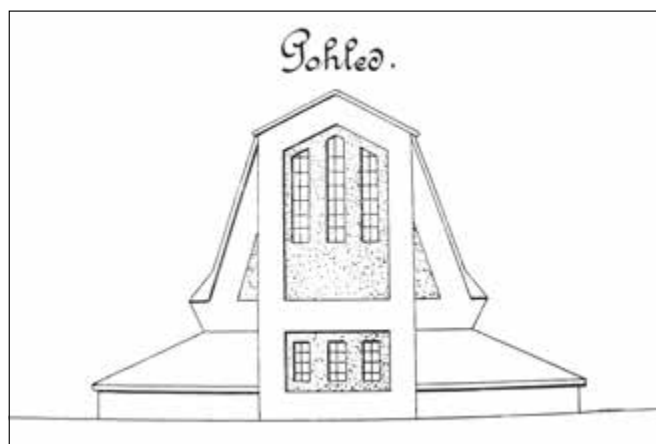
Obr. 9: Lány, vodojem u brány do obory, projekt z roku 1922 (Archiv Pražského hradu).

něny hladkými lizénami. V severní obvodové stěně byla pro osvětlení přízemí navržena tři menší úzká okna, pro osvětlení prvního patra tři vyšší úzká okna. V pohledu na jižní stěnu jsou zakreslena pouze dvě malá lichoběžníková okna pro osvětlení postranních částí přízemí.

Na jednom z výkresů uvedeného projektu z roku 1922 je pohled na přední stěnu lánského zemního vyrovnávacího vodojemu. Dveřní otvor je na výkresu zasazen do portálu s pilastry a letopočtem 1922 v nadpraží. Historizujícímu pojetí odpovídá i zobrazené režné kyklopské zdívo postranních částí čelní stěny. Vlastní vodojem je zcela překryt terénem.

Nelze pochybovat o tom, že vzhledu obou technických staveb byla věnována velká péče. V Archivu Pražského hradu je kromě projektu vodovodu uložen také výše již zmíněný dopis z 22. září 1922, adresovaný Kanceláři presidenta republiky. Stavební kancelář Ministerstva veřejných prací v něm vyžaduje součinnost architekta při vodovodních pracích v Lánech. Ministerský rada Ing. Bartošek upozorňuje, že je třeba vyřešit otázku polohy a velikosti vodotrysků před zámekem. Doporučuje svěřit tento úkol tamnímu architektu, případně si vyžádat posudek prof. Plečnika. Dále upozorňuje, že by bylo vhodné přizpůsobit vchod do vodojemu v oboře okolí a předpokládá, že by i tato práce spadala do oboru tamního architekta. Úpravu fasády podle ministerstvem dodaného projektu nepovažuje za směrodatnou. Dopis byl s podtrženou ručně připsanou poznámkou Nutné! předán Správě pražského hradu. Je zřejmé, že na požadavek bylo neodkladně reagováno. Podoba obou vodárenských objektů zdaleka neodpovídá architektonickému řešení navrženému v projektu.

K projektu vodovodu je v archivu přiložen nepodepsaný výkres nakreslený tuší na pauzovacím papíře. Jde o návrh severní fasády úpravný vody, který se značně liší od návrhu původního. Stěna přízemí je členěna dvěma svislými lizénami, nebo přízemními pilíři, tři menší okna jsou nahrazena jedním středním obdélným oknem. Pohledovým obohacením jsou dvě čtvercová slepá okna, dvě menší lunetová okna a stupňovitá čela postranních částí budovy. Ve štítu se výrazně uplatňuje větší kruhové okno. Zajímavým a jistě také nevšedním prvkem jsou čtyři koule s podkladními deskami osazené na římsě nad přízemím. V tomto novém návrhu se zjevně počítá pouze s hladkou omítkou.

Obr. 10: Rynholec (okres Rakovník), úpravna vody u Rynholecského dvora, projekt z roku 1922, severní fasáda (Archiv Pražského hradu).

Obr. 11: Rynholec, úpravna vody, nový návrh z roku 1922, severní fasáda (Archiv Pražského hradu).

Nový návrh severní fasády byl při její realizaci respektován, snad však s určitým zjednodušením. Střední část přízemí není nijak členěna, chybí i čtyři koule v patě štítu. Lunetová okna, která by podle nového návrhu měla být v jedné úrovni, jsou vzájemně výškově posunuta. Jiné starší fotografie stavby se nepodařilo dohledat. Členění kruhového a obdélného okna i oken lunetových subtilními kovovými pruty, tzv. zasklívacími profily, odpovídá rastru navrženému ve výkresu. V Archivu Národního technického muzea jsou uloženy tři neostré, a zřejmě také vodou poškozené snímky pořízené ze severní strany krátce před dokončením stavby.¹²⁾ Na jednom ze snímků je v úrovni přízemí zachyceno obdélné střední okno, jedno z lunetových a jedno ze slepých oken; chybí navržené členění fasády svislými

lizénami nebo přízemními pilíři. Vrchní část fasády s mezipatrovou římsou je na fotografii bohužel ještě zakryta bedněním.

V pamětním albu obce Rynholec je starší fotografie úpravy vody s pohledem od jihu. Předpokládá se, že pochází z roku 1937. Podoba jižní fasády v podstatě odpovídá dnešnímu stavu. Na snímku je možné rozeznat stopu zaniklého slepého okna a snad i malé stopy dvou zaniklých oblých ozdobných prvků nad mezipatrovou římsou.

Je dosti pravděpodobné, že náročnější řešení, které je vyobrazeno na výše zmíněném nepodepsaném výkresu, bylo realizováno pouze na hlavní severní fasádě obrácené k přístupové cestě. Ani zde však dnes nenajdeme nad římsou přízemí čtyři koule s podkladními deskami; namísto nich jsou nad

Obr. 12: Rynholec, úprava vody, severní fasáda (foto z obecního alba, 1937, reprodukce M. W. Dvořáková).

Obr. 13: Rynholec, úprava vody, severní fasáda (foto A. Schubert, 2019).

Obr. 14: Rynholec, úprava vody, jižní fasáda (foto A. Schubert, 2019).

Obr. 15: Lány, vodojem u brány do obory (foto J. Jásek, 1998).

Obr. 16: Sedlec u Mšena (okres Mělník), vodojem na jižním okraji obce (foto A. Schubert, 2011).

Obr. 17: Romanov (okres Mělník), vodojem u křižovatky Na rovinách (foto A. Schubert, 2016).

přízemními pilíři přízemí dva nízké nahoře zaoblené válce. V průběhu téměř již sta let od dokončení úpravy vody mohlo samozřejmě dojít k různým změnám. Obdélné okno přízemí a kruhové okno ve štítu, který je nahoře označen letopočtem 1922, nahrazují slepá okna rámovaná šambránami. Menší slepá okna jsou obdélná, nikoliv čtvercová.

Druhou nadzemní stavbou nového lánského vodovodu je vstupní objekt stále ještě funkčního vyrovnávacího vodojemu. Už při prvním pohledu na jeho přední stěnu zjistíme, že její podoba neodpovídá projektu dodanému Ministerstvem veřejných prací. Případný nový návrh fasády vymezené v obrysu šikmými liniemi nebyl v Archivu pražského hradu ani jinde nalezen. Portálek vstupních dveří je oproti projektu střídmější; letopočet je rámován náznakem nadsvětlíku. Velmi výrazně se uplatňují geometricky stylizovaná čela trámů pod předsazeným trojúhelným frontonem. Postranní stěny jsou opatřeny pouze hladkou nezdobenou omítkou. V Archivu Národního technického muzea je uložen nepříliš ostrý snímek téměř již dokončené stavby; její vzhled na fotografii v zásadě odpovídá dnešnímu stavu.¹³⁾

Výše již zmíněný archivář Jaroslav Jásek vyslovil v první z publikací uvedených v pozn. 4 svůj názor o nesporném vlivu Josipa Plečnika na podobu fasád obou výše popsaných staveb; v druhé z nich pak významného slovinského tvůrce přímo označil za jejich autora.¹⁴⁾ Josip Plečnik byl v roce 1920 v Praze jmenován hradním architektem. Na přání T. G. Masaryka se zabýval nejen Pražským hradem, ale také úpravami lánského zámku. V roce 1922 se již musel věnovat své profesi ve v Lublani, ale v době jeho nepřítomnosti ho v Praze i v Lánech velmi zodpovědně zastupoval jeho asistent Otto Rothmayer.¹⁵⁾ Lze předpokládat, že zajímavé řešení fasád obou výše uvedených staveb je dílem jednoho ze zmíněných architektů, nebo vý-

Obr. 18: Dobřeň (okres Mělník), vodojem na kopci Přední Žluč (foto J. Adamovič, 2015).

sledkem jejich spolupráce. Nenasvědčuje tomu jen jejich funkce hradního architekta a jeho asistenta, ale také skutečnost, že pro zvýraznění vzhledu dvou objektů lánského vodovodu byly nevšedním způsobem využity klasické architektonické články, prezentované ve zjednodušené formě.

Vraťme se nyní do pískovcové oblasti známé pod názvem Kokořínsko. Získávání vody tam dříve bylo velice nesnadné. Významnou akcí bylo zřízení a postupné rozšiřování mšensko-ho skupinového vodovodu, který dnes zásobuje kromě města Mšena i několik desítek obcí. V roce 1922 byly u vydatného pramene Stříbrník v údolí říčky Pšovky zahájeny přípravné práce, vysekány sběrné vodovodní štolky a v následujícím roce postavena vodárna. Fasády vstupních objektů stále ještě užívá-

Obr. 19: Doubravice (okres Mladá Boleslav), vodojem při jižním okraji obce (foto A. Schubert, 2019).

Obr. 20: Tetín (okres Beroun), vodojem při západním okraji obce (foto A. Schubert, 2019).

ných zemních vodojemů v obcích **Sedlec u Mšena** a **Romanov** v okrese Mělník, označené letopočtem 1923, jsou nejspíš dílem jednoho architekta.¹⁶⁾ Otvor vstupních dveří je u obou staveb rámován lizénami, jejichž povrchová úprava je obdobou kanelování sloupů a pilastrů historických staveb. S podobným střídým připomenutím antické architektury se lze setkat i u jiných staveb postavených v období první republiky; lze je označit za projev moderního neoklasicismu.

U vstupního objektu sedleckého vodojemu umístěného na východním okraji obce při silnici směřující do Mšena upoutá hned na první pohled nezvyklý tvar jeho šestiúhelné čelní stěny. Romanovský vodojem je vzdálen jen cca 100 m od křižovatky Na rovinách ve směru k obci. V roce 1947 byl rozšířen o další nádrž. Nové vstupní otvory již nejsou lemovány lizénami.

Obce v oblasti západně od říčky Pšovky jsou zásobovány z vodojemu na kopci Přední Žluč, který je vzdálen cca 0,5 km od obce **Dobřeň** v okrese Mělník. Podle letopočtu nad vchodem byl vodojem vybudován v roce 1929; od roku 1936 je propojen s vodojemem romanovským. Vstupní budova kruhového půdorysu je zastřešena kupolí pokrytou měděným plechem. Svou nezdobenou fasádou se již řadí ke stavbám moderní meziválečné architektury.

K zásobování pitnou vodou stále ještě slouží vodojem, vybudovaný zřejmě v roce 1931, vzdálený zhruba 100 m od severního okraje obce **Doubravice** v okrese Mladá Boleslav.¹⁷⁾ Jeho vskutku malý vstupní objekt je završen nízkým segmentově ukončeným štítem z kamenných kvádrů. Vstupní otvor je rámován iluzivní armaturou. Jde tedy v tomto případě o pozdní ukázkou historizujícího pojetí.

Cestu za drobnými technickými památkami středních Čech ukončíme nedaleko Berouna. **Tetín** je nyní zásobován vodou z nového vodojemu, umístěného při západním okraji obce. Nedaleko od něj zůstal zachován starší zemní vodojem z roku 1933. Jeho stupňovitě završená rezná čelní stěna je vzděna ze světle šedých vápenopískových cihel. I v tomto případě je třeba ocenit střídme, ale působivé architektonické řešení. Bylo by jistě škoda, kdyby podobné stavby byly zbytečně likvidovány.

Závěrem

Smyslem tohoto příspěvku je upozornit na méně známou, zákonem nechráněnou součást naší kulturní krajiny. Je zřejmé, že u všech zde stručně popsanych technických staveb byla jejich vnější podobě věnována značná pozornost. Autoři návrhů fasád se snažili určitým způsobem reagovat na vývoj architektury v daném období. V předposledním uvedeném příkladu jde nejspíš o výjimku potvrzující pravidlo.

Není snad třeba pochybovat o tom, že mnohé z drobných starších vodárenských objektů, ať už jsou doposud funkční, nebo již neužívané, patří mezi hodnotné technické památky. Jejich údržba není příliš náročná. Některé ze staveb byly nedávno opraveny, což je jistě záslužné. Samozřejmostí by mělo být nejen zachování celkového původního vzhledu, ale také obnovení původní povrchové úpravy doložené průzkumem nebo staršími fotografiemi.

POZNÁMKY

1. *A. Schubert*, O památkách vesměs nechráněných památkovým zákonem – Nejen recenze, ale snad také námět k zamyšlení, *Památky středních Čech* 32, č. 1, 2018, s. 55–60.
2. *Š. Jtroušková*, Věžové vodojemy ve středních Čechách, *Památky středních Čech* 17, č. 2, 2003, s. 62–67.
3. *D. Korbéliková*, Mikroregion Kamenice-Velké Popovice – příklad dynamiky kulturní krajiny v novověku. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, rkp. Jako pramen uvádí autorka rukopis Emanuela Ringhoffera: *Geschichte der Entwicklung der Domaine z roku 1913*.
4. *J. Jásek a kol.*, Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2000, s. 35; *J. Jásek*, Vodovody lánské rezidence. Praha 2001, s. 15.
5. *M. Karelová*, Kam za živou vodou. Praha 2016, s. 30–31; *R. Hartl a kol.*, Osobnosti Jesenicka a Petrohradska. Rakovník 2014, s. 49.
6. *V. Šmajstrlová*, Většinové německé obce Rakovnícka po roce 1900. Rakovník 2011, nepag.
7. *M. Kolka*, Technická zařízení na vodní pohon v Dubé, Doksech a okolí. Liberec 2014, s. 57–58, 126–129; *J. Jásek a kol.*, o. c. v pozn. 4, s. 97.
8. *S. Dulík*, Dubá a okolí na starých pohlednicích. Hostivice 2009, s. 111.
9. *Tamtéž*, s. 111.
10. *J. Jásek a kol.*, o. c. v pozn. 4, s. 35–36; *J. Jásek*, o. c. v pozn. 4, s. 17–45.
11. *J. Jásek*, o. c. v pozn. 4, s. 26.
12. Robert Vejvoda nalezl uvedené tři fotografie ve Fondu stavitele Bedřicha Hlavy.
13. Uvedenou fotografii nalezl R. Vejvoda ve Fondu stavitele Bedřicha Hlavy.
14. *J. Jásek a kol.*, o. c. v pozn. 4, s. 36; *J. Jásek*, o. c. v pozn. 4, s. 44.
15. Podle osobního spisu uloženého v Archivu Pražského hradu byl Otto Rothmayer od 1. 3. 1922 zaměstnán na účet Stavební správy pražského hradu, od 1. 11. 1922 pobíral na základě služební smlouvy smluvní plat. 1. 3. 1923 byl pověřen vedením projekčního oddělení Stavební správy pražského hradu.
16. V kronice Vodárenského svazu Kokořínského, uložené v a. s. Vodárny Kladno – Mělník, není jméno autora návrhu fasád uvedeno. Nepodařilo se ho zjistit ani jinde.
17. Radek Popovič z a. s. Vodovody Kladno – Mělník zjistil, že obec Doubravice byla na Míšenský skupinový vodovod připojena v roce 1931.

Interessante Teile des historischen Baubestands Die Eingangsobjekte der Erdbehälter, Pumpstationen u. Ä.

Der Beitrag erinnert an einen weniger bekannten, dem Denkmalschutzgesetz gemäß gewöhnlich nicht geschützten Bestandteil der Kulturlandschaft. Manche der kleinen älteren, gleich ob funktionellen oder schon stillgelegten Wasserversorgungseinrichtungen zählen zu den werten technischen Denkmälern. Ihre Instandhaltung ist nicht kompliziert. Eilige von ihnen waren jüngst instand gesetzt, das ist natürlich verdienstvoll. Selbstverständlich sollte nicht nur das Erhalten des ursprünglichen Aussehens sein, sondern auch die Erneuerung der ursprünglichen Oberflächenbehandlung laut den Untersuchungsergebnissen, bzw. der älteren Bilddokumentation gemäß (bei der Operativuntersuchung, mit Fotos usw. belegt).

Abb. 1: Štířín (Štířim, Bez. Prag-Ost), Ringhofferscher Erdbehälter im Wald Pod stodůlkou (Foto M. Karelová, 2015).

Abb. 2: Lány (Lahna, Bez. Kladno), Frontseite des Fürstenbergschen Erdbehälters beim Friedhof, Projekt, 1897 (Staatliches Bezirksarchiv Kladno).

Abb. 3: Jesenice (Jechnitz, Bez. Rakovník [Rakonitz]), der untere Erdbehälter am waldigen Hang östlich der Stadt (Foto M. Karelová, 2015).

Abb. 4: Jesenice, der obere Erdbehälter am waldigen Hang östlich der Stadt (Foto M. Karelová, 2015).

Abb. 5: Rozprechtice (Rosspresse, Bez. Česká Lípa [Böhmisch Leipa]), die Pumpstation in Pramenný důl (Foto A. Schubert, 2010).

Abb. 6: Rozprechtice, die Pumpstation in Pramenný důl, Seitenansicht, rechte Seite Pilasterdetail (Foto M. Kolka, 2014).

Abb. 7: Dražejov (Draschen, Bez. Česká Lípa), Erdbehälter im Wald südlich der Ortschaft (Foto A. Schubert, 2018).

Abb. 8: Brandýs nad Labem (Brandeis a. d. Elbe, bez. Prag-Ost), Erdbehälter bei der Prager Landstraße (Foto J. Veselý, 2019).

Abb. 9: Lány, Erdbehälter beim Wildgehegetor, Projekt aus dem Jahr 1922 (Archiv der Prager Burg).

Abb. 10: Rynholec (Bez. Rakovník [Rakonitz]), Wasseraufbereitungsanlage beim Hof Rynholec ký dvůr, Projekt aus dem Jahr 1922, Nordfassade (Archiv der Prager Burg).

Abb. 11: Rynholec, Wasseraufbereitungsanlage, neuer Entwurf, 1922, Nordfassade (Archiv der Prager Burg).

Abb. 12: Rynholec, Wasseraufbereitungsanlage, Nordfassade (Foto aus dem Gemeindealbum, 1937, Reprofoto M. W. Dvořáková).

Abb. 13: Rynholec, Wasseraufbereitungsanlage, Nordfassade (Foto A. Schubert, 2019).

Abb. 14: Rynholec, Wasseraufbereitungsanlage, Südfassade (Foto A. Schubert, 2019).

Abb. 15: Lány, Erdbehälter beim Wildgehegetor (Foto J. Jásek, 1998).

Abb. 16: Sedlec u Mšena (Bez. Mělník), Erdbehälter am Südrand der Ortschaft (Foto A. Schubert, 2016).

Abb. 17: Romanov (Bez. Mělník), Erdbehälter bei der Kreuzung „Na rovinách“ (Foto A. Schubert, 2016).

Abb. 18: Dobřeň (Dobřín, Bez. Mělník), Erdbehälter am Hügel Přední Žluč (Zlutschberg – Foto J. Adamovič, 2015).

Abb. 19: Doubravice (Bez. Mladá Boleslav [Jungbunzlau]), Erdbehälter am Südrand der Ortschaft (Foto A. Schubert, 2019).

Abb. 20: Tetín (Bez. Beroun), Erdbehälter am Westrand der Ortschaft (Foto A. Schubert, 2019).

(Übersetzung J. Noll)